

Egy pár kerék

Nézem és hallgatom a Karácsony-féle budapesti városvezetés bringaútépítési próbálkozásai elleni egyre dühödtebb kormányoldali támadásokat, és nem értem. Vagyis értem, persze, minden érthetővé válik, ha abból indulok ki, hogy semmi sem drága a lehetséges ellenzéki miniszterelnök-jelölt amotizálásáért, csak éppen nehéz elhinni – tíz ilyen év után is –, hogy ez az egyetlen logika létezik.

Emlékszem egy képre: bringával érkezik a Fidesz-frakció a Parlamentbe, a fejük fölé tartanak egy molinót: „Ez a párt szereti a kerékpárt.” Hát, annyira azért mégsem. A fotón Illés Zoltán, Orbán Viktor, Deutsch Tamás és egy ismeretlen hölgy. Illés ma már nincs a képben, Orbán naponta állami autókonvojjal ingázik a Cinege utcai luxusház és a sok milliárd adóforintból puritánna tett Karmelita palota között, Deutsch pedig Brüsszelben dekkol (az EP-ben egyébként lehet szolgálati kerékpárt is kérni közlekedési eszközként, tudtommal Jávor Benedek volt az egyetlen magyar képviselő, aki a kétkerekű opciót választotta). Valamikor a kilencvenes évek elején, talán éppen 1990-ben készült a felvétel. Abban az évben lettem én is elkötelezett kerékpáros – addig csak bicikliztem, mint minden fiú a külvárosban, de '90-ben egy kicsivel (vagy inkább sokkal) nagyobb túrára adódott lehetőség. Először úgy volt, hogy a Loire völgyébe megyünk, de aztán valami véletlen folytán Svédország lett belőle: vonattal Gdańskig, onnan hajóval Stockholmba, Stockholmtól Berlinig (Dánián át) kerékpáron, majd Berlinből megint csak vonattal haza.

74

Mindenkinek van az életében – optimális esetben valamikor a felnőttkor előszobájában – egy nagy utazás. Nekem ez volt az, szemnyitogató, tudatformáló, látókörbővítő kaland, történelmi-politikai tabló, kimeríthetetlen élménykosár. 1990 nálunk a rendszerváltás éve volt. Főiskolára jártam, nem voltunk különösebben gazdagok, és kellett egy kerékpár, lehetőség szerint egy csehszlovák Favorit, ami bírja a gyűrődést, és elég könnyű, sokkal könnyebb, mint a bármelyik Keravillban megvehető orosz Szputnyik. Favorit-hoz nem lehetett csak úgy hozzájutni, csúszópénz kellett vagy kapcsolat, ha egyik sem volt, hatalmas szerencse.

Úgy kezdődött, hogy minden tárgyból elővizsgáztam, június első hetére már megvolt az összes vizsgám. Maradt tehát három hetem, hogy előteremtsem a bicikli árát. Balassagyarmaton, rokonoknál, málnaszedéssel összejött a pénz (aki nem próbálta, nem is gondolná, hogy milyen kemény munka: a műszak hajnalban kezdődik és sötétedésig tart, a homok forró, a málna szúrós, és van valami a tüskéjében, amitől idővel az ember a könyökéig kiütéses lesz.) Másfél-két mázsát szedtünk le naponta, málnából az azért elég szép mennyiség, mindenesetre két hét alatt együtt volt a bringa ára, 10 ezer akkori kemény forint. És jött a szerencse is: érkezett a hír (nem

Facebookon, mert az még nem volt, hanem csak úgy, analóg módon), hogy a kerületközpontban lévő vasüzlet Favoritokat kap hétfőn. Ott voltam nyitáskor, és valóban, három pompás bringa kellette magát a gépzsírszagú, neonfényes félhomályban: két kék meg egy bordó. A kékek nem is valódi Favoritok voltak, hanem hagyományos kormányú Eskák, de a bordó, az igazi volt: koskormány, metálfény, tíz sebesség, rugós bőrrülés. Mondjuk, az utóbbit azonnal le is cseréltem, az Erzsébet királyné útján Fülöpnél vettem hozzá sportnyerget, a régit, a bőrből készültet azóta is hiába keresem – igaz, volt közben vagy öt költözésünk).

Meglett a kerékpár, lett rá első meg hátsó csomagtartó, házilag varrt kerékpártáska, meg vízálló, hőtaszító anorák abból az anyagból, amiből a sátrak külső ponyváját csinálják. Sikerült elbicikliznem Rákoscsabáról a Keleti pályaudvarig, át a Jászberényi úti felüljáró alatt, keresztül a félelmetes Éles sarkon, a BNV-nél, a Fehér úton, aztán a Kerepesin, egészen az állomás-épület postázójáig, merthogy a kerékpárok vasúti málhaként utaztak Stockholmba.

Július elsején otthon süttöt palacsintát ettünk a pályaudvar peronján ülve, és amiatt aggódtunk, hogy le fogjuk késni a hajót. A vonat ugyanis nem indult: először egy órát késett, aztán kettőt, aztán négyet, merthogy épp akkoriban zsuppolták haza az otthoni pénz- és élelmiszerhiányt magyarországi piacozással enyhíteni próbáló lengyeleket, akik nem annyira akartak hazautazni. Végül aztán mégis elindultunk, a hajó is meglett – egy narancssárga kéményre emlékszem, hatalmas hullámokra, meg arra, hogy éjjel ide-oda gurultunk a társalgó szőnyegén, ahol leterítettük a hálósákjainkat, és reggelre egy jókora seb volt a homlokomon egy széklábtól, amit álmomban lefejeltem.

Stockholmból két emlék maradt meg: a postahivatal, ami este nyolckor bezárt, de kinyitották a kedvünkért, hogy átvehessük a bringáinkat (le volt eresztve az első, csak fel kellett fújni, más baja nem esett), meg az olasz és argentin szurkolók a váróban kör alakban a plafonról lelógó tévék előtt (elődöntő, Olaszország–Argentína 1:1, tizenegyesekkel Argentína ment tovább, Donadoni és Serena is kihagyta).

A csodák azonban csak ezután következtek. Éjjel egy körül lehetett, amikor kerékpárra pattantunk, és még nem volt sötét, aztán aludni próbáltunk valahol egy parkban. Hajnali három körül járt, és már világosodott. A tükörsima kerékpárutakon görkorcsolyázni is lehetett volna, és másnap, amikor keresztülhajtottunk a városon, határozottan úgy tűnt, hogy legalább minden harmadik stockholmi két keréken közlekedik, de az is lehet, hogy minden második. A levegőt harapni lehetett, nyilván nem függetlenül attól, hogy a biciklisek nem szénhidrogének elégetéséből szerzik a haladáshoz szükséges energiát, és az autósok olyan végtelen türelmet tanúsítottak irántunk (a sávok közt tévelyegve, fél szemmel a térképet bámulva kacsázó, marslakó-anorákos kelet-európai jövevények iránt), ami még most, harminc év távolából visszatekintve is meghat.

Láttunk egy táblát az egyik bringaút mellett, amire nemcsak az volt ráírva, hogy hány kilométerre van Malmö, hanem az is, hogy a szóban forgó,

több mint 800 kilométeres távon végig a kerékpárosok számára biztonságos útvonalon lehet gurulni. És úgy is volt, sőt, valójában nem csak Malmöig, hanem még tovább is, egészen a dániai Rodby kikötőjéig, ahonnan azután komppal mentünk át a németországi Kielbe. Berlinben azon a nyáron kezdték meg a szovjet csapatok kivonását: fel-alá bicikliztünk a városban, annyiszor keresztezve a fal maradványait és egykori nyomvonalát, ahányszor csak tudtuk, és közben fuldokoltunk a kékes dízelfüstben, mert az utcákon mindenfelé zöldre festett, ponyvás ZiL-ek kóboroltak, megrakva orosz katonákkal (és egyáltalán nem csak városi legenda, hogy italért vagy egyszerűen csak némi készpénzért bármit lehetett tőlük vásárolni, a kézfegyvereket is beleértve: láttunk több ilyen adásvételt a nyílt utcán).

Ha az ember megtesz egy akkora távolságot két keréken, ami akár a legkisebb asztali földgömbön, szabad szemmel is látszik, utána már mindig teljes értékű közlekedési eszköznek fogja tartani a kerékpárt. Rajtam nagyon sokszor segített, amikor Gárdonyba költöztünk, és messze volt a vasútállomás (tizenöt év alatt hat bringámat lopták el az állomásépület mellől; olyan is volt, hogy épp munka közben értem tetten a tolvajt, aki szintén nem gyalog jött, „elnézést, a sötétben véletlenül összecseréltük a kerékpárjainkat”, mondtam neki, és kihasználva döbbenetét, gyorsan visszavettem tőle az enyémet, a kezébe nyomva a sokkal ócskább sajátját). A bicaj tette lehetővé, hogy mindössze három nap alatt alaposan megismerjem Oslót (kölcsönautóval mentünk, a csomagtartóban két összecusukható biciklivel, és mindent, de mindent bejártunk a világ egyik legdrágább városában, gyakorlatilag ingyen). Koppenhágában az egyetemi beiratkozástól a tb-ügyintézésig meg a lakáskeresésig egy hetünk volt az összes tennivalóra, csak azért tudtuk megoldani, mert már itthon eldöntöttük, hogy kerékpárral fogjuk végigcsinálni.

76

Az utóbbi időben, mióta részlegesen visszalaktunk Budapestre, valahogy mégis leszoktam róla. Budapest nem szereti a kerékpárosokat – nemcsak az emberek (főleg az autósok), de maga a város is ellenséges velük. Talán a bátorságom hiányzott, talán az ifjúkori lendület –, nem akarózt nekivágni. Egészen addig, amíg a járvány első hulláma el nem takarította a kocsikat az utakról, és Karácsonyék föl nem festették a körúti bringasávokat; mert akkor, először egy nyomorult kis kempingbiciklivel, mégis megpróbáltam.

A *Népszabadság* 2014-ben költözött a Corvin negyedbe, újabb munkahelyem, a *Népszava* pedig 2016 végén az Oktogonhoz. Hat-hét éven át tehát a körúton jártam minden reggel és este – pontosan tudom, hogy korábban sem lehetett ott normálisan közlekedni, sem autóval, sem kerékpárral. Most, hogy van biciklisáv, legalább bringával lehet, a körúti autósokért pedig – miközben kényszerből olykor én is közéjük tartozom – majd akkor fogok könnyeket hullatni, amikor a kormány újra ingyenessé teszi az M0-st, hogy legalább a tranzitforgalom ne a Nagykörúton át próbáljon Nyíregyházáról Győrbe vagy Miskolcra Szegedre jutni.

A városvezetőknek csak néhány sárga csík, nekem viszont egy új élet – vagy a régi, a fiatalságom, a gyerekkorom: vásároltam egy bringát (olcsón, az interneten, mert egy kollégám, aki az elmúlt évtizedeket folyamatosan

nyeregben töltötte, azt mondta az ideális városi kerékpárról: „olyan, amit nem sajnálsz”), pár hónap alatt, egy-egy órát elcsípve az éjszakákból rendbe raktam, magamra szedtem egy kis rutint a környező utcákban, vettem bukót, sárga mellényt, világító nadrágcsíptetőt, és novemberben, nem tudom másképp mondani, visszaszereztem a szabadságomat. A város egy csapásra komfortos helyé vált számomra: nem vagyok kiszolgáltatva többé a menetrendeknek és a járatkimaradásoknak, és az sem utolsó szempont, hogy biciklizés közben elhanyagolható mértékű csupán a fertőzésveszély. A budai oldal emelkedőivel rendre meggyűlik a bajom, de a tüdőkapacitás és a lábizomzat ebben a korban talán még fejleszthető. Úgy látom, hogy fejlődőképes vagyok, és fejlődőképes a város is: messze nem tart még ott, mint Stockholm vagy Koppenhága három évtizeddel ezelőtt, de én már annak is tudok örülni, hogy végre nem az ellenkező irányba haladunk.

Végel László

Mindennapi félelmeink

A járvány legalább annyira elszigetelt a jugoszférában élő barátaimtól, mint a kilencvenes években zajló háborúk. Pedig az elmúlt években látványosan újjáéledtek a közel harminc évig szunnyadó kapcsolataim. Tavaly kisebbfajta jugó konferenciát rendeztek a regényeimről Újvidéken. A minap az egyik résztvevő, Mile Stojić jelentkezett Szarajevóból. Olvasom a Balkán szívéből küldött palackpostáját, és arra gondolok, hogy miközben a horvát, a szerb, a montenegrói politikusok egymással civakodtak, az értelmiségiek aggodalmaskodva keresték a távoli barát hollétét, és próbálták tartani a kapcsolatot.

A boszniai horvát költő a *www.nommad.ba* portálon közzétett jegyzetében egyik szövegemet idézte: a két világ határán élőnek nevezett, majd utalt egyik mondatomra, amelyben Krležával kapcsolatban kifejtettem: lehet, hogy Krleža mostohább időket élt át, mint mi, de a mi időnk alattomosabb. A harmincas években a politika hazug volt, mindazonáltal könnyebb volt felismerni a fasizmust, mint ma a posztfasizmust, annak ellenére, hogy sok felelős európai politikus akkor sem hitt a szemének; így tehát azzal a reménnyel politizált, hogy bölcs türelemmel szelídíti meg a fasizmust. A kilencvenes években Szerbiában veszélyes volt az élet, azonban mindenkiről tudható volt, hogy hova tartozik, melyik oldalon áll. Mostanság kocsonyás a szellemi élet. A mai totalitárius erők a megtévesztés szándékával csalóka, demokratikus álarcot öltenek magukra, úgyhogy egyre nehezebb különbséget tenni az igazság és a hazugság, a szabadság és az elnyomás, a kormánypárti és a kormánykritikus között. Minden viszonylagos lett. Az állami alkalmazásban dolgozó délután civil ruhát ölt, és szelíd rendszerkritikussá vedlik.

Egy azonban biztos: ezek a zűrzavaros idők mind jobban emlékeztetnek a harmincas évekre. Nem csupán egyéni színeváltozásokról van szó, hanem általános közpolitikai helyzetről. Ezért tanulságos újraolvasni Krležát, aki 1937-ben mellbevágó vádiratot írt a harmincas évek uralkodó korszelleme ellen. Az *Európa ma* című, egyre időszerűbb esszéjében lejegyezte, hogy Európa „páncélozott acéltankon utazik”, miközben felelőtlenül halmozza az árut és a nyomort. Manapság főképp a következő, igen súlyos vádjára érdemes odafigyelnünk: „Európa népei ma is metafizikus nemzeti apoteózisuk felé botorkálnak; józan szemmel nézni ezt a menetet, ahogy vonul, ahogy ordít, ahogy lángra lobbantja lelkesedése fáklóját és újságcikkeit, ahogy csörgeti fegyverét; ismert jelenet ez a tisztességes európai agy számára, s ugyanakkor eléggé lejátszott, érdektelen és elkoptatott is...”

Krležára hivatkoztam, Stojić pedig a szövegemben felemlégetett Adyra utalt. Ki más jutna eszembe a két világ határán, ha nem Ady Endre, írja. „Komp-ország, Komp-ország, Komp-ország: legképebbes álmaiban is csak mászkált két part között: Nyugatig, de szívesebben vissza”, írta Ady 1905-ban. Közel százhusz év után is precíz a diagnózisa! Nem véletlenül azonosult gondolatával Szarajevóban élő költő barátom. És nem véletlenül jegyezte fel Sinkó Ervin, a *Szemben a bíróval* című korszakos esszéjében, hogy az első világháború küszöbén Ady Endre volt az egyetlen magyar, aki világosan látott és pontosan diagnosztizált.

Csakhogy a komp már nem pusztán Magyarország, hanem az egész kelet-közép-európai régió. Az értelmiség jelentős része abban reménykedik, hogy kellemes sétahajózásra indult, és nem sejtji, hogy a komp Putyin autokrata kikötőjében horgonyoz le.

A motor időnként fékevesztetten felzúg, a kormányosok magabiztosan irányítanak, szerintük minden rendben. Haladunk, bizonygatja néhány bennfentes utas, miközben a szélsőjobb erősödik, a jobbközép téblábol, a balközép gyengékedik. A széplelkek csodálják a tájat, és nem látják az erdő mögött leszálláson sorakozó tankokat. Az urak megkönnyebbülve adnak hálát az égnek, amiért megszabadultak a „káros utópiáktól”.

A környező országok, természetesen Szerbia is, fegyverkeznek, a vezetők szerint csak azért, hogy megvédjék országaik polgárait. Mike Pompeo amerikai külügyminiszter óva intett: „Ha most engedünk, akkor gyerekeink gyerekei a Kínai Kommunista Párt kénye-kedvének lesznek kiszolgáltatva...” Hszü Csin-ping, a Kínai Népköztársaság elnöke a katonák előtt tartott beszédében figyelmeztetett: fel kell készülni a háborúra. Szerbiába megérkezett a hat lézervezénylésű rakétákkal felszerelt CH-92A nevű, óránként 200 kilométeres sebességgel 5000 méter magasságot (is) elérő drón, melyek rakétája 250 kilométeren belül pontosan célt talál. Ugyan kitől tartunk? Az ezer sebből vérző Észak-Macedóniától? A szétszerelt Boszniától? A fél lábon bicegő Koszovótól? Netán a NATO-tagállamoktól? Ez többé nem is fontos, a lényeg a riogató, a félelem fenntartása, hogy a honpolgárok egy pillanatra se lazuljanak el, folyamatosan szorongjanak akár egy ismeretlen ellenségtől. Az EU toleráns, számolatlanul finanszírozza a félelmet buzgón termelő autokratákat. Az aggodás lett a meghatározó politikai termék. Min-

den megvásárolható és minden kiárúsítható. A fasizmus hol ilyen, hol olyan néven nyitogatja a szemét. Csak néhány marginális értelmiségi figyelmeztet a harmincas évekre.

Este döbbenet olvasom a bécsi terrortámadás híret. A rendőrségi infó szerint a támadásnak négy civil áldozata van. Valamennyien járókelők. Sok a sérült, ami azzal magyarázható, hogy aznap este Bécsben nagyon kellemes idő volt, sokan sétáltak az utcákon vagy üldögéltek a teraszokon. A tévén látom az oly ismerős Schwedenplatzot, nem tudnám megmondani, hányszor jártam ott. Jobbra a szendvicsárus, a virágos meg a kolbászos, szemben a Duna holtága. Felidézem a környező üzleteket. A térre nyíló egyik kis utcában remek osztrák bisztró található. Az első hírek szerint a zsinagóga volt a célpont. Még nem tudni, magányos volt-e a támadó. A hír meg az ismerős hely látványa érzelmileg engem is felkavar. A gyilkos az Iszlám Állam híve, Allahra esküdött, mielőtt ártatlanokat gyilkolt. Sebastian Kurz osztrák kancellár mértéktartóan nyilatkozott. „Nem az iszlám és a kereszténység, nem az osztrákok és a bevándorlók, hanem a civilizáció és a barbárság közötti konfliktusról van szó”, jelentette ki.

Egyetértünk, szerintem is csatát nyerhet a barbárság, de háborút nem. Előfordulhat azonban olyan csata is, amely után a háború folytatására nem marad erő? Következik az önfeladás. Michel Houellebecq *Behódolás* című regényére gondolok. Azt írja, hogy Franciaországban először a szélsőjobb került hatalomra, amely azonban csődöt mondott, végül – nekik köszönve – a Muzulmán Testvériség pártja vette át a hatalmat. Az író merő gúnnyal ábrázolja, hogy az egyetemi tanárok miként térnek át lassan az iszlámra.

Este az N1 zágrábi stúdiójában Vesna Pusić volt horvát külügyminiszter kifejti az iszlámmal kapcsolatos nézetét, miszerint a liberális demokrácia és a populizmus közötti harcról van szó. Aggaszt, hogy Európán belül is erős a konfliktus a liberális és az illiberális demokrácia között. Mi történik, ha netán az illiberális demokráciát az iszlám a saját fegyverével kényszeríti térdre? Ha ugyanaz történik, amiről Michel Houellebecq ír, a szélsőjobb után következik a Muzulmán Testvériség? Mi történik akkor, amikor az illiberális demokrácia az iszlám előszobája lesz?

A bécsi terrortámadás érzelmileg felkavart, nyilván azért, mert az utóbbi években írt műveimben, a *Neoplanta, avagy az Ígélet Földjében*, a *Balkáni szépség, avagy Slemil fattyújában*, de a *Temetetlen múltunkban* is, Bécs mint valami távoli világítótorony szerepelt. Bizonyára azért, mert Újvidék története hosszú időn keresztül szorosan kötődött Bécshez, mondjuk egészen 1918-ig, de a hagyomány még a két világháború között is működött. A 20. század második felében pedig csak egy szűk újvidéki polgári réteg kulturális emléke lett. Gondolhatjuk a legrosszabbat a Habsburgok politikájáról, ám tagadhatatlan, hogy Bécs volt Közép-Európa kulturális fővárosa, és mind a mai napig nem szakított ezzel a hagyománnyal. Bizonyítja az a tény is, hogy tárt karokkal fogadta be a Közép-európai Egyetemet. Bécs ezzel nagyon nyert, Budapest pedig óriásit veszített. A CEU voltaképpen helye a sokszínű és nyitott Bécs. Nyilván ezt a sokszínűséget sokan megvetik és gyűlölik. Többek között Hitler is. A Führer egész lényével utálta Bécset, gyűlölte „a fajok e

kavalkádját, szlávoknak, cseheknek, lengyeleknek, magyaroknak, ukránoknak, szerbeknek ezt a keveredését látva”. Hitler kategorikus volt: „A kétféjú birodalmi sas mintha egy vérfertőzés gyümölcse volna”, írta Bécsről. Úgy látszik, ettől a „keveredéstől” nemcsak Hitler iszonyodott, sokan mások is. Attól tartok, egyre többen.

A terrortámadás után vajon hány európai polgár keresi nyugtalanító kérdéseire a választ? Fegyelmезem magam, ne vegyen erőt rajtam is a félelem, esetleg a gyűlölködés. Persze, ámíthatom magam a lassú integráció reményével meg még sok hasonló nemes gondolattal. Holnap vagy holnapután majd újabb terrortámadásról olvasok. Ezekben az években ismerőseim, barátaim között növekszik az iszlámellenességgel párban járó félelem és vele együtt a szorongás meg a rettegés minden idegentől. Azokra gondolok, akik néhány évvel ezelőtt álmukban sem gondoltak az idegengyűlöletre. A háztömböm liftjében a migránsokról hallok elképesztő történeteket. Könnyű lenne rájuk ragasztani a xenofóbia bélyegét, nehéz megérteni, hogy mi játszódik le bennük, ennél is nehezebb meggyőzni őket, hogy racionálisan reagáljanak. Legalább úgy, mint ahogy Sebastian Kurz. Észre kell vennem, érvelésem egyre hatástalanabb. A félelem erősebb. Habár Európa határai kitárultak, a nemzetek kezdenek bezárkózni.

Lehet, hogy naivitás részemről, de azért – divat ide, divat oda – újra fel-lapozom Ady Endre verseit. Tizenöt éve hagyott itt bennünket az '56 miatt raboskodó Eörsi István, és mindig megdobban a szívem, amint észreveszek valami kis jelet, hogy valaki még emlékezik rá. Akadnak, akik Eörsi nevének hallatán megkérdezik: mit szólna a mai helyzet láttán? Élete végén gyakorta kémlelte Magyarország égboltját, ahol tornyosultak a vészfelhők. Megérezte a jövőt, mint annyi minden mást is. Napjainkban Európa égboltja is igencsak ködbe vész. Amikor ereje fogytán volt, Ady költeményeiből idézett. Nem lehetett versenyre kelni vele, hiszen számtalan Ady-verset tudott fejből. Írás közben felugrott az íróasztala mellől, és dolgozószobája közepén Adyt szavalt. Bizonyára ilyenkor szedte össze maradék erejét, hogy minél pontosabban tárja fel Magyarország helyzetét. Betegsége előrehaladtával egy alkalommal megakadt, nem tudta folytatni az Ady-verset. Anikó segítségére sietett, és lassan, szótagolva folytatta a következő strófát. Aztán csend lett a szobában. Eörsi állt az ablak előtt, és hosszasan nézte a budai hegyeket. Majd halkán, lehet, hogy csak a saját kedvtelésére verselte Bandus sorait. Így nevezte Adyt: Bandus.

A vírus elől elzárkózva nem a budai hegyeket hanem a Fruška gorát (Tarcál-hegy) fürkészem. „Azt mondom, XX. század, és libabőrös leszek tőle”, írta Czesław Miłosz *Az Ulro országában*. Mit mond majd a „boldog utókor” a félelem, a rettegés századáról, kérdezem a Tarcál-hegy tövében.